

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2019.28.09>

Daniel KUKLA

<https://orcid.org/0000-0003-1907-0933>

dr hab., prof. Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie
e-mail: d.kukla@ujd.edu.pl

Mirosław MIELCZAREK

<https://orcid.org/0000-0001-9096-0715>

mgr, Dolnośląska Szkoła Wyższa, Wydział Nauk Pedagogicznych

Postawy przedsiębiorcze młodzieży niedostosowanej społecznie

Słowa kluczowe: resocjalizacja, młodzież niedostosowana społecznie, postawy przedsiębiorcze, doradztwo zawodowe, kariera zawodowa.

Wprowadzenie

Powodzenie zawodowe na współczesnym rynku pracy bardzo często jest powiązane z odpowiednimi postawami i orientacją na osiągnięcie sukcesu. Prócz wykształcenia młode pokolenie często musi wykazać się aktywnością w poszukiwaniu zatrudnienia. Ważną rolę pełnią cechy osobowościowe, które determinują postawy przedsiębiorcze, mające duży wpływ na rozwój własnej kariery zawodowej¹. Postulat dotyczący rozwoju kompetencji ekonomicznych, w tym postaw przedsiębiorczych u dzieci i młodzieży na każdym etapie kształcenia, jest zawarty między innymi w Zaleceniach Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 roku w sprawie tak zwanych kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie. Dokument ten powstał w celu określenia nowych,

¹ S. Gołąb, *Postawy przedsiębiorcze młodzieży ze środowisk wiejskich na przykładzie studentów kierunków ekonomii i zarządzania Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2014, t. 16, z. 5, s. 50.

a zarazem podstawowych umiejętności, stanowiących jeden z głównych elementów działania Europy w obliczu postępującej globalizacji oraz przejścia do modelu gospodarki opartej na wiedzy².

Polski system kształcenia ma za sobą doświadczenia związane z udoskonalaniem oraz wprowadzaniem edukacji przedsiębiorczej. Ten element nauczania istotnie rzutuje na zachowania przedsiębiorcze społeczeństwa, a przede wszystkim na rozwój gospodarczy kraju³. Zrozumienie potrzeby wychowania jednostek przedsiębiorczych w państwach wspólnoty europejskiej jest zjawiskiem powszechnym, niebudzącym wątpliwości ani kontrowersji⁴. Obecnie główny nacisk jest kładziony na metody pozwalające uczniom budować ich świadomy światopogląd, ale też krytycznie analizować rzeczywistość. Oczywiście niezbędne są do tego indywidualne i odpowiednie cechy osobowościowe, ale także czynniki środowiskowe. Jednakże warto wskazać, iż jedną z kluczowych właściwości człowieka w dobie dzisiejszej jest przedsiębiorczość. To ona decyduje o rozwoju i postępie gospodarczym danego państwa. Bez niej nie byłoby możliwe tworzenie nowych miejsc zatrudnienia czy wdrażanie innowacji⁵.

Zagadnienie postaw przedsiębiorczych, czy też samej przedsiębiorczości, jest powiązane z pracą, a ta towarzyszy życiu każdego człowieka. Często bywa, że jest ona źródłem satysfakcji, bądź frustracji, może przynosić jednostce szczęście lub niezadowolenie. To poprzez pracę ludzie zostają wprowadzeni w układ stosunków i zależności społecznych⁶. Z całą pewnością praca jest nieodłącznym elementem egzystencji każdego człowieka we współczesnym społeczeństwie. Wszystko to, co nas otacza i jest pozaprzrodnicze, to wynik pracy rąk ludzkich. W kontekście podjętych rozważań warto podkreślić, iż jest ona jedną z ważniejszych metod, za pomocą której może być prowadzony proces resocjalizacji nie tylko osób dorosłych⁷, ale – jak dawniej już zauważono – również młodzieży⁸.

² M. Pisarski, *Jak rozwijać postawę przedsiębiorczą za pomocą edukacji matematycznej?*, Warszawa 2017, s. 4.

³ P. Wachowiak, M. Dąbrowski, B. Majewski (red.), *Wstęp*, [w:] *Kształtowanie postaw przedsiębiorczych a edukacja ekonomiczna*, Warszawa 2007, s. 7.

⁴ W. Błażejowski, *Problemy rozwoju postaw przedsiębiorczych u gimnazjalistów*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2006, nr 2, s. 242.

⁵ M. Głowacka, *Wizerunek ucznia przedsiębiorczego w opinii nauczycieli podstaw przedsiębiorczości z Poznania i powiatu poznańskiego*, „Szkoła – Zawód – Praca” 2018, nr 15, s. 62.

⁶ D. Kukła, *Wychowanie przez pracę i do pracy – o potrzebie projektowania rozwoju edukacyjno-zawodowego młodego człowieka*, [w:] *Wybrane aspekty doradztwa zawodowego na przestrzeni życia człowieka*, red. B.J. Ertelt, J. Górna, D. Kukła, Częstochowa 2016, s. 113.

⁷ Zob. E. Karpuszenko, *Praca a readaptacja społeczna osadzonych*, „Pedagogika” 2017, t. 26, nr 1, s. 185–197; <http://dx.doi.org/10.16926/p.2017.26.14>.

⁸ Zob. m.in. Z. Wiatrowski, *Praca jako czynnik resocjalizacyjny*, „Studia Psychologiczne” 1983, z. 4, s. 100–111, D. Kukła, *Wyszkolenie akademickie wobec realiów rynku pracy – możliwości i perspektywy młodych*, „Pedagogika” 2016, t. 25, nr 2, s. 75; <http://dx.doi.org/10.16926/p.2016.25.58>.

W tym względzie zupełnie zrozumiałe, tak jak u innych, wydaje się kształtowanie postaw przedsiębiorczych u nieletnich umieszczonych w placówkach resocjalizacyjnych.

Przedsiębiorczość i postawy przedsiębiorcze jako dźwignia kariery zawodowej

Termin „przedsiębiorczość” po raz pierwszy został użyty w literaturze przedmiotu za sprawą J.B. Saya, zdaniem którego przedsiębiorca to osoba przenosząca kapitał z obszaru mniej rentownego finansowo do obszaru o wyższym poziomie kapitału i zysku. To także osoba inwestująca własne aktywa i ponosząca ryzyko wiążące się z podejmowanymi decyzjami⁹. Obecnie przedsiębiorczość definiowana jest wieloaspektowo i najczęściej bywa dzielona na dwie grupy: przedsiębiorczość jako cecha oraz jako funkcja. W pierwszym ujęciu przedsiębiorczość będziemy utożsamiać z indywidualnymi cechami jednostki, które wiążą się z jej postawami, takimi jak: odwaga w podejmowaniu decyzji, kreatywność, energia, aktywność, skłonność do podejmowania ryzyka, czy akceptowanie niepewności. Natomiast aspekt funkcjonalny wiąże się z poszukiwaniem nowych rozwiązań i ich zastosowaniem. To także dostosowanie zmian do otoczenia, dążenie do sukcesu poprzez rozwiązywanie problemów – nawet za pośrednictwem niekonwencjonalnych sposobów¹⁰.

Wskazane pojęcia przedsiębiorczości różnią się w zależności od podejścia do zagadnienia. Grupa zwolenników pierwszego ujęcia (przedsiębiorczość jako cecha), w tym przede wszystkim psychologowie i socjolodzy, uważa, że aby dana jednostka mogła działać, a przy tym wdrażać nowe i innowacyjne rozwiązania, musi posiadać odpowiednie cechy. Jednakże przenikanie obu podejść wydaje się być nieodłącznym zjawiskiem umożliwiającym określenie przedsiębiorczości i osoby przedsiębiorcy¹¹. Warto zaznaczyć, iż T. Piecuch podaje dodatkowo trzeci sposób rozumienia przedsiębiorczości, który powiązany jest z procesem odnoszącym się do tworzenia nowych przedsięwzięć¹².

Zdaniem Z. Dowgiałły i W. Nadwornego,

przedsiębiorczość to proces działań ukierunkowanych w danych warunkach i przy występującym ryzyku, dotyczących zakładania oraz rozwijania nowego czy doskonalenia prowadzonego przedsięwzięcia. Istotą przedsiębiorczości jest podejmowanie inicjatywy

⁹ J.B. Say, *Traktat o ekonomii politycznej*, Warszawa 1960, s. 550.

¹⁰ M. Strużycki, *Zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem. Uwarunkowania europejskie*, Warszawa 2002, s. 110.

¹¹ B.A. Sypniewska, *Cechy i postawy przedsiębiorcze szansą własnej działalności gospodarczej*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2016, nr 422, s. 211.

¹² Zob. T. Piecuch, *Przedsiębiorczość. Podstawy teoretyczne*, Warszawa 2010, s. 37–44.

w kreowaniu nowych form działalności zaspokajających potrzeby oraz dostarczających zyski, pozwalające na reprodukcję i rozwój przedsiębiorstw¹³.

Z kolei za R. W. Griffinem, „przedsiębiorczość jest procesem organizowania i prowadzenia działalności gospodarczej oraz podejmowania związanego z nią ryzyka”¹⁴. Natomiast T. Gruszecki ujął przedsiębiorczość od strony cech osobowościowych. Jego zdaniem stanowi ona pewien zestaw działań oraz predyspozycji danej osoby. Osobowość przedsiębiorcza to jednostka odporna na zmiany kształtujące się na skutek napotykaných trudności. W trakcie ich pokonywania człowiek tworzy w sobie wartości, które pozwalają generować nowe rozwiązania i pomysły¹⁵.

Spora większość definicji przedsiębiorczości podkreśla, że jest to działalność łącząca w sobie cechy twórcze, nastawienie na kreowanie nowej rzeczywistości poprzez odpowiednie konfigurowanie zasobów firmy, lub też tworzenie, bądź wykorzystywanie szans w warunkach podwyższonego ryzyka. Analizując szereg definicji przedsiębiorczości, ukierunkowano się ku tej proponowanej przez *Green Paper*. Przedsiębiorczość jest tam utożsamiana ze sposobem myślenia oraz z procesem projektowania i rozwijania szeroko pojmowanej działalności gospodarczej. Niezwykle istotne jest posiadanie takich cech, jak zdolność do podejmowania ryzyka, kreatywność, ale też innowacyjność współwystępująca z właściwym modelem zarządzania¹⁶.

Stosunkowo duży wkład w rozwój teorii przedsiębiorczości wniósł J. Schumpeter. Jego zdaniem osoba przedsiębiorcza to ktoś twórczy, kto realizuje wszelkie przedsięwzięcia polegające na tworzeniu tak zwanych nowych kombinacji zasobów, dzięki czemu możliwe jest tworzenie nowych wyrobów, wprowadzanie nowych metod wytwarzania, pozyskiwanie nowych rynków i źródeł zaopatrzenia, czy dokonywanie reorganizacji firmy¹⁷. W takim rozumowaniu przedsiębiorca to jednostka, która prowadzi działalność nastawioną na ciągłe zmiany, zwykle o charakterze innowacyjnym. Dzięki temu można zmieniać rzeczywistość okalającą przedsiębiorstwo, mieć przewagę oraz wyróżniać się na rynku¹⁸.

Przedsiębiorczość nie zawsze miała pozytywny wydźwięk. Jednym z przykładów jest podejście prezentowane przez przedstawicieli nurtu ekonomii klasycznej. W ich rozumieniu przedsiębiorcy to jednostki pasywne, których jedynym celem jest dążenie za wszelką cenę do bogactwa. Wpływ, jaki wywierali przedsiębiorcy na kształtowanie rynku i zaspokajanie potrzeb, był niedostrzegany. Przedstawiciele wskazanego nurtu w większości uważali za A. Smithem,

¹³ Z. Dowgiałło, W. Nadworny, *Rola menadżera w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Szczecin 2005, s. 6.

¹⁴ R.W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 1997, s. 197.

¹⁵ T. Gruszecki, *Współczesne teorie przedsiębiorstwa*, Warszawa 2002, s. 197.

¹⁶ *Green Paper*, „Entrepreneurship in Europe”, COM (2003) 27 final, European Commission 2003.

¹⁷ Zob. J. Schumpeter, *Teoria rozwoju gospodarczego*, Warszawa 1960.

¹⁸ D. Wyrwa, M. Sołtysiak, *Przedsiębiorczość akademicka – postawy przedsiębiorcze studentów*, „Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku” 2016, t. 24, s. 260.

iż w systemie gospodarczym wiodącą rolę odgrywa pewnego rodzaju „niewidzialna ręka rynku”, będąca mechanizmem samym w sobie, który za pośrednictwem cen reguluje ilość oraz wielkość kapitału gospodarczego¹⁹.

Podczas prowadzonych w wielu środowiskach dyskusji między praktykami i teoretykami z zakresu przedsiębiorczości pojawiło się wspólne przekonanie, że postawy przedsiębiorcze wśród młodzieży trzeba wzmacniać oraz kształtować z jeszcze większą determinacją niż dotychczas. By to osiągnąć, należy spełnić następujące postulaty:²⁰

- w działaniach edukacyjnych z przedsiębiorczości nie koncentrować się zbyt-
nio na problematyce dotyczącej zakładania własnej firmy, natomiast pokazy-
wać, że przedsiębiorczość przekłada się również na poprawę jakości życia
także w obszarach pozabiznesowych, a będąc osobą przedsiębiorczą, wcale
nie musimy prowadzić własnej działalności gospodarczej;
- w dużo większym stopniu kłaść nacisk na problematykę dotyczącą planowa-
nia przyszłości zawodowej młodzieży;
- wdrażać elementy edukacji przedsiębiorczej na możliwie wszystkich przed-
miotach oraz już na wczesnych etapach edukacji;
- wspomagać kształtowanie postaw przedsiębiorczych przez wykorzystywanie
sprawdzonych i dostępnych narzędzi edukacyjnych, opracowanych między
innymi przez Narodowy Bank Polski, instytucje finansowe czy organizacje
pozarządowe.

Edukacja, a przede wszystkim kształcenie w zakresie przedsiębiorczości, od-
grywa znaczną rolę w budowaniu społeczeństwa przedsiębiorczego i przedsię-
biorczej gospodarki. Edukowanie na rzecz przedsiębiorczości miało swoje po-
czątki na przełomie lat 40. oraz 50. XX wieku w Stanach Zjednoczonych. Wów-
czas to w 1947 roku na Harvard Business School zaoferowano pierwszy na świe-
cie kurs z zakresu przedsiębiorczości. A z kolei w 1953 roku P.F. Drucker rozpo-
czął prowadzenie zajęć z przedsiębiorczości oraz innowacji na New York Univer-
sity²¹. Warto zaznaczyć, iż wzmianki te odnoszą się do kształcenia na poziomie
akademickim. Tym samym edukacja każdej jednostki na rzecz przedsiębiorczo-
ści powinna obejmować:²²

¹⁹ T. Kraśnicka, *Koncepcje rozwoju przedsiębiorczości ekonomicznej i pozaekonomicznej*, Kato-
wice 2002, s. 20.

²⁰ B. Majewski, M. Suchar, P. Wachowiak, *Rozwijanie postaw przedsiębiorczych osób wchodzą-
cych na rynek pracy*, projekt realizowany w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki,
współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego,
<http://www.perspektywy3d.pl>, [dostęp: 12.02.2019], s. 10.

²¹ Zob. K. Wach, *Europeanisation of Entrepreneurship Education in Europe – Looking Back and
Looking Forward*, „Horyzonty Wychowania” 2014, nr 13(26), s. 11–31, cyt. za: M. Sadowska,
*Edukacja w zakresie przedsiębiorczości w polskim systemie kształcenia oraz w państwach euro-
pejskich*, [w:] *Współczesne dylematy badań nad przedsiębiorczością*, red. M. Kosała, M. Urba-
niec, A. Żur, Kraków 2016, s. 153.

²² M. Sadowska, dz. cyt., s. 153.

- edukację formalną, wobec której wyróżnia się trzy szczeble edukacji: edukację elementarną do 14 roku życia, edukację na poziomie szkoły średniej oraz edukację akademicką prowadzoną na studiach I, II i III stopnia;
- edukację nieformalną, wiążącą się z otoczeniem kulturowym, normami społecznymi, ale i wzorcami rodzinnymi;
- kształcenie ustawiczne przez całe życie według koncepcji *lifelong learning*;
- samodoskonalenie poprzez książki, prasę, Internet oraz wszelkiego typu szkolenia i kursy.

W rezultacie takie rozumienie edukacji powoduje rozbudzenie w jednostce motywacji do podejmowania działań przedsiębiorczych, pojawienie się intencji przedsiębiorczych, dostrzeganie okazji na rynku gospodarczym, a to z kolei jest determinantem do tworzenia nowego przedsięwzięcia usługowo-handlowego²³. Dlatego nie bez znaczenia w literaturze przedmiotu często podkreśla się nierozrwalny związek pomiędzy edukacją a kształtowaniem postaw przedsiębiorczych.

Metodologia podjętych badań

Prezentowane badania usytuowano w metodologii ilościowej utożsamianej z paradygmatem pozytywistycznym. Ich przedmiotem uczyniono postawy przedsiębiorcze młodzieży niedostosowanej społecznie. Celem badań była próba uzyskania odpowiedzi na problem główny zawarty w pytaniu: jakie postawy przedsiębiorcze przejawia młodzież niedostosowana społecznie? W postępowaniu badawczym zrezygnowano z hipotez. Dotychczas nie prowadzono bowiem podobnych badań, co uniemożliwiło skonstruowanie wstępnych założeń. W przeprowadzonych badaniach wykorzystano metodę indywidualnych przypadków²⁴ (studium indywidualnych przypadków). Technika dla wybranej metody był test standaryzowany, którą z kolei zrealizowano przez narzędzie badawcze, jakim był test na przedsiębiorczość autorstwa B. Bartosika²⁵, składający się z 36 pytań i przeznaczony do diagnozowania postaw przedsiębiorczych przy pomocy gotowego klucza odpowiedzi. Zebrane wyniki zostały poddane analizom statystycznym i przygotowane do prezentacji.

Badania zrealizowano w listopadzie 2018 roku na terenie Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego (MOW) mieszczącego się w miejscowości Kalety

²³ Tamże.

²⁴ Wybrana metoda polega na „analizie jednostkowych losów ludzkich uwikłanych w określone sytuacje wychowawcze lub na analizie konkretnych zjawisk natury wychowawczej przez pryzmat jednostkowych biografii ludzkich z nastawieniem na opracowanie diagnozy przypadku lub zjawiska w celu podjęcia działań terapeutycznych”, cyt. za: T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2001, s. 91–92.

²⁵ B. Bartosik, *Rozwijanie postaw przedsiębiorczych*, http://www.gimnazjumdobra.republika.pl/publikacje/rozwijanie_postaw_przedsiębiorczc, [dostęp: 15.11.2018].

w województwie śląskim na terenie Polski. Ośrodek ten ma statut placówki niepublicznej. Przeznaczony jest dla młodzieży niedostosowanej społecznie w wieku 13–18 lat płci męskiej, będącej w normie intelektualnej. Przebywający tam chłopcy to wedle ustawy²⁶ nieletni, wobec których sąd zastosował środek wychowawczy w postaci umieszczenia w placówce resocjalizacyjnej.

Łącznie w badaniach wzięło udział 40 nieletnich, z czego 2 osoby zostały pominięte w dalszych analizach, ponieważ niepoprawnie wypełniły test. Dlatego grupa badawcza liczyła 38 osób. Średni wiek osób badanych uplasował się między 16 a 17 rokiem życia. Powodem umieszczenia nieletnich w ośrodku była przede wszystkim nadmierna absencja szkolna, a w mniejszym stopniu inne czyny zabronione, takie jak pobicia, rozboje, posiadanie substancji psychoaktywnych lub ich zażywanie. Dla ponad połowy badanych obecna placówka była kolejną w ich życiu.

Analiza badań została przeprowadzona po podliczeniu liczby punktów z testu, jakie uzyskał każdy z badanych wychowanków MOW. Otrzymana liczba punktów była następnie interpretowana w oparciu o klucz odpowiedzi zamieszczony w narzędziu badawczym. Narzędzie to pozwala wyodrębnić 5 typów przedsiębiorcy dla poszczególnych przedziałów punktowych: typowi podwładni (0–10 punktów); rzetelni bankierzy (11–19 punktów); kierownicy z cechami przedsiębiorczości (20–24 punktów); przedsiębiorcy z silnymi tendencjami do prowadzenia własnej działalności (25–30 punktów); przedsiębiorcy neurotyczni (31–36 punktów). Każdy z 5 typów przedsiębiorcy jest odpowiednio opisany z charakterystycznymi dla niego cechami. Łącznie w całym teście można było zdobyć 36 punktów.

Wnioski z badań

Spośród wszystkich 38 nieletnich, którzy wzięli udział w badaniach, aż u 29 zdiagnozowano typ przedsiębiorcy określany mianem „rzetelni bankierzy”. Z kolei postawę przedsiębiorczą zwaną „kierownicy z cechami przedsiębiorczości” przejawiało 8 z 38 nieletnich. Jeden natomiast badany zaprezentował typ przedsiębiorczy utożsamiany z „przedsiębiorcami o silnych tendencjach do prowadzenia własnej działalności”. Średnia liczba punktów w badanej grupie wyniosła 16 z 36 możliwych do uzyskania. W 8 przypadkach badani nieletni uzyskali 17 punktów, a kolejno dalej 5 osób po 18 i 15 punktów, 3 osoby po 14, 16, 19 i 20 punktów, 2 badanych po 21 oraz 22 punkty. Z całej grupy badawczej były zaledwie 4 osoby, które uzyskały charakterystyczny tylko dla siebie wynik punktowy wynoszący 10, 13, 23 i 25 punktów. Analiza statystyczna pozwoliła stwierdzić, że grupa badawcza była dość jednorodna pod względem uzyskanych wyników badań.

²⁶ Zob. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz.U. 1982, nr 35, poz. 228.

Najczęstszy typ przedsiębiorcy, jaki przejawiali badani nieletni, to „rzetelni bankierzy”. Jak podaje klucz odpowiedzi, są to jednostki, które nie lubią podejmować ryzyka. Zwykle przypisuje się im naturę osoby rozważnej i dokładnej. Tacy ludzie wolą obserwować działania innych, niż być przywódcą jakiejś grupy. Nie muszą mieć stałego kontaktu z innymi osobami. Odpowiada im spokojna praca, a przy tym ograniczona odpowiedzialność. Wolą wypełniać polecenia niż je wydawać. Sprawdzić się mogą w takich działaniach, gdzie potrzebne jest myślenie analityczne i precyzja. Można im powierzyć pieniądze bez obawy, że zrobią z nimi coś ryzykownego. Najbardziej prawdopodobne, że sprawdzą się w księgowości, dziale kontroli jakości oraz we wszelkich działaniach wymagających dokładności.

Druga postawa przedsiębiorcza przejawiana przez nieletnich to „kierownicy z cechami przedsiębiorczości”. Osoby takie cechuje zadowolenie wiążące się z możliwością przebywania z innymi ludźmi, organizowania im pracy, planowanie niedużych przedsięwzięć oraz kontrolowanie bieżących działań. Podejmowanie ryzyka w grupie osób prezentujących ten typ przedsiębiorcy wiąże się z tak zwaną „chłodną kalkulacją”, drażni zaś nadmiar fantazji oraz zbytne ryzyko w działaniach innych ludzi. Współpraca z innymi osobami nie stanowi dla nich większego problemu, umieją dostosować się do grupy. Swoje obowiązki wypełniają zgodnie z poleceniami, lubią wiedzieć, co konkretnego wynika z ich działań. Poszukują rozwiązań pewnych, sprawdzonych, a także wcześniej wykorzystanych. Prawdopodobnie sprawdzą się jako przedsiębiorcy niedużych firm lub kierownicy grupy ludzi uporządkowanych.

„Przedsiębiorcy z silnymi tendencjami do prowadzenia własnej działalności” to typ postawy, który przejawiał jeden nieletni. Zgodnie z kluczem odpowiedzi, jest to osoba lubiąca podejmować ryzyko, niepewne sytuacje i dreszcz emocji, gdy oczekuje na efekty swoich decyzji. Ma umiejętność oddawania spraw własnemu biegowi wydarzeń, gdy jest to konieczne. Uporządkowanie i rutyna taką osobę męczą, sprawia natomiast przyjemność przełamywanie barier oraz łamanie zasad. Skupia się na tym, co w danej chwili ją interesuje. Nie ma zwyczaju kontrolowania innych osób, woli pobudzać je do myślenia i działania. Osoba taka sprawdzi się raczej jako prawdziwy przedsiębiorca lub kreatywny kierownik aktywnego zespołu ludzi.

Wybrane narzędzie zawiera jeszcze dwie inne postawy przedsiębiorcze, których nie przejawiała badana grupa. Jedna z tych postaw to „typowi podwładni”, dla których charakterystyczny jest brak jakichkolwiek cech do prowadzenia działalności na własny rachunek. Ostatnia postawa, również nieprzejawiana przez badanych, to „przedsiębiorcy neurotyczni”. Jest to grupa osób, u których chęć podejmowania ryzyka jest bardzo duża. U ludzi tych występują wyjątkowe skłonności do hazardu i chęć ciągłego wygrywania. Osoby te bardzo mocno przeżywają, gdy coś im się nie powiedzie, nie potrafią przegrywać. Współpraca z takimi jednostkami może być fascynująca, ale równocześnie bardzo uciążliwa. To lu-

dzie, którzy lubią działania spontaniczne i silne emocje. Nie planują, ani też nie zastanawiają się nad tym, co może się stać, gdy podejmą niewłaściwą decyzję. Współpraca z nimi jest możliwa tylko wtedy, jeśli inni poddadzą się ich woli. Kontrola działań innych ludzi ich nudzi. Sprawdzają się w wolnych zawodach lub na niezależnym i samodzielnym stanowisku.

Przy pomocy analizy przekrojowej zebrany materiał pozwolił wyodrębnić postawy przedsiębiorcze, jakie przejawiali nieletni. Było to możliwe poprzez zinterpretowanie pozyskanych odpowiedzi w oparciu o zamieszczony do narzędzia klucz odpowiedzi. Otrzymane dane ilościowe można rozpatrywać także w formie jednostkowej, gdyż dostarczają one równie istotnych informacji. Dlatego te dane, które szczególnie zwracają uwagę, zostały podkreślone w tabeli z wynikami.

Tabela. Postawy przedsiębiorcze młodzieży niedostosowanej społecznie

Lp.	Stwierdzenia/pytania	Odpowiedzi [N]		Ogółem [N]
		Tak	Nie	
1	Ważniejsze jest życie w spokoju od ciągłego poszukiwania i podążania do nowych celów.	22	16	38
2	Odpowiadałaby mi sytuacja, gdybym był(a) sam(a) dla siebie szefem.	20	18	38
3	Jestem osobą, którą szybko się irytuje.	14	24	38
4	Zawsze traktuję osobę będącą moim przełożonym lub mającą nade mną władzę z ostrożnością i respektem.	18	20	38
5	Gdy rozmawiam z osobami z władz lub moimi przełożonymi, czuję się rozluźniony(a) i pewny(a).	22	16	38
6	Często martwię się drobnymi sprawami.	19	19	38
7	Wolę pracować z osobą trudną i dobrze znającą się.	21	17	38
8	Czy masz tendencję do bycia pesymistą i zbyt ostrożną osobą w sytuacjach trudnych?	19	19	38
9	Czy dobrze się czujesz w towarzystwie, gdzie wszyscy sobie żartują i robią nawzajem kawały?	24	14	38
10	Czy miał(a)byś coś przeciwko, aby wyjechać do mało atrakcyjnej części kraju, gdyby to była forma promocji, awansu?	21	17	38
11	Czy potrafisz wykonywać pracę monotonną i powtarzającą się, bez uczucia znudzenia?	16	22	38
12	Czy mógł(a)byś osiągnąć więcej, gdyby bardziej doceniano Twoje wysiłki?	27	11	38
13	Czy denerwuje Cię marnotrawstwo (włączone niepotrzebnie światło, wyrzucona żywność)?	20	18	38
14	Czy potrafisz czuć się zupełnie zrelaksowany(a), wyjeżdżając na wakacje?	25	13	38
15	Za dużo jest praw i zasad w dzisiejszych czasach.	30	8	38

Tabela. Postawy przedsiębiorcze młodzieży niedostosowanej społecznie (cd.)

Lp.	Stwierdzenia/pytania	Odpowiedzi [N]		Ogółem [N]
		Tak	Nie	
16	Staralem(łam) się pracować ciężko, aby być wśród najlepszych w Twojej dziedzinie.	20	18	38
17	Denerwuje się, kiedy mój zegarek idzie niewłaściwie.	22	16	38
18	Toleruję całkowicie odmienne od moich poglądy i szanuję opinie innych osób.	23	15	38
19	Ograniczam swoje życie towarzyskie lub rekreację, aby pracować bardziej efektywnie.	15	23	38
20	Masz opory przed traktowaniem nazbyt uprzejmie osób, które kiedyś mogą się przydać w mojej karierze.	18	20	38
21	Jest ważne, aby osiągnąć większy sukces, niż osoby płci przeciwnej.	19	19	38
22	Jestem zły(a), gdy ludzie są niepunktualni.	15	23	38
23	Ważniejsze jest dla mnie bycie sobą niż poprawianie – ulepszanie siebie.	27	11	38
24	Lubię się wprawiać alkoholem w dobry humor.	29	9	38
25	Czuję się źle i niespokojnie, gdy czuję, że marnuję mój czas.	20	18	38
26	Lubię gry hazardowe (toto-lotek, zakłady piłkarskie, ruletkę, losy).	22	16	38
27	Lubię wprowadzać zmiany i ulepszenia w organizacji i sposobie działania.	28	10	38
28	Z trudem zapominam o pracy, gdy kończę godziny pracy.	13	25	38
29	Czy brak wydajności denerwuje Cię?	22	16	38
30	Czy denerwuje Cię, gdy przełożony mówi Ci, co masz robić?	22	16	38
31	Czy lubisz sobie żartować z innych?	22	16	38
32	Czy cierpisz na bezsenność?	15	23	38
33	Czy denerwuje Cię, kiedy Twój zwierzchnik mówi Ci, jak lepiej wykonać Twoją pracę?	20	18	38
34	Potrafię wybaczyć koleżance, koledze ich brak wiedzy lub umiejętności tak długo, jak długo są dla mnie mili.	30	8	38
35	Ktoś, kto wstępuje w związek małżeński głównie z powodów finansowych lub wpływów, jest głupi.	28	10	38
36	Po wykonaniu dobrej pracy często mam uczucie, że mogłbym/mogłabym to zrobić jeszcze lepiej.	22	16	38

Źródło: badania własne.

Jak pokazuje zestawienie tabelaryczne, aż 27 nieletnich, którzy wzięli udział w badaniu, uważa że mogłoby osiągnąć więcej, gdyby bardziej doceniano ich

wysiłki. Tym samym pozostałych 11 wychowanków nie wykazywało takiego przekonania. Równie zastanawiający jest fakt, iż 13 z 38 badanych stwierdziło, że nie potrafi całkowicie się zrelaksować, wyjeżdżając nawet na wakacje. Spora większość nieletnich ($n = 30$) przyznała, że w ich mniemaniu za dużo jest praw i zasad w dzisiejszych czasach. Także dla dużej rzeszy badanych ($n = 27$) było ważniejsze bycie sobą niż poprawianie – ulepszanie siebie. Wielce niepokojące jest to, że 28 z 38 nieletnich przyznawało, iż lubi w dobry humor wprowadzić się alkoholem. Natomiast 28 ze wszystkich 38 badanych twierdząco wskazało, iż chętnie wprowadza zmiany i ulepszenia w organizacji i sposobie działania. Aż 25 nieletnich miało problem z zapamiętaniem o pracy, nawet gdy została już ukończona. Znaczna część wychowanków ($n = 30$) oceniło siebie jako osobę, która potrafi wybaczyć koleżance, koledze ich brak wiedzy lub umiejętności tak długo, jak długo są dla nich mili. Pozytywne jest również to, że 28 z 38 badanych miało przekonanie o tym, iż ktoś, kto wstępuje w związek małżeński głównie z powodów finansowych lub innych wpływów, jest głupi.

Zakończenie

Cel przyświecający badaniom i postawiony w artykule został osiągnięty. Dzięki podjętym czynnościom poznano postawy przedsiębiorcze, jakie przejawiali chłopcy umieszczeni w jednym z młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Spośród wszystkich 38 nieletnich, którzy wzięli udział w badaniu, najczęstszym typem przedsiębiorcy byli „rzetelni bankierzy” ($n = 29$). Druga pojawiająca się postawa przedsiębiorcza to „kierownicy z cechami przedsiębiorczości” ($n = 8$). Tylko jeden badany prezentował typ „przedsiębiorcy o silnych tendencjach do prowadzenia własnej działalności”. Żadna z osób badanych nie wykazywała postaw przedsiębiorczych charakterystycznych dla „typowych podwładnych” oraz „przedsiębiorców neurotycznych”. Przeprowadzone badania pozwoliły w pewnym stopniu scharakteryzować grupę młodzieży niedostosowanej społecznie pod kątem planowania ich przyszłej kariery zawodowej. Było to możliwe za sprawą klucza odpowiedzi, który został dołączony do narzędzia badawczego.

Otrzymane wyniki w żaden sposób nie pretendują do miana uogólnienia. Mają one jedynie zasygnalizować z pewnym prawdopodobieństwem, z jakimi postawami przedsiębiorczymi możemy mieć do czynienia, pracując z młodzieżą niedostosowaną. Jak zaznaczono w artykule, użyty do badań test i otrzymane przy jego pomocy wyniki mogą być rozpatrywane także jednostkowo. Ten sposób interpretacji wydaje się równie istotny i ważny, gdyż pokazuje konteksty, których nie możemy dostrzec, bazując jedynie na gotowym kluczu odpowiedzi. Na koniec warto wskazać, iż ilość podobnych opracowań naukowych z zakresu planowania kariery zawodowej nieletnich wydaje się znikoma. Niemniej obszar doradztwa zawodowego w resocjalizacji jest jednym z jej kluczowych elementów.

Bibliografia

- Bartosik B., *Rozwijanie postaw przedsiębiorczych*, http://www.gimnazjumdobra.republika.pl/publikacje/rozwijanie_postaw_przedsiębiorcz [dostęp: 15.11.2018].
- Błazejewski W., *Problemy rozwoju postaw przedsiębiorczych u gimnazjalistów*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2006, nr 2.
- Dowgiałło Z., Nadworny W., *Rola menadżera w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Wyd. Znicz, Szczecin 2005.
- Głowacka M., *Wizerunek ucznia przedsiębiorczego w opinii nauczycieli podstaw przedsiębiorczości z Poznania i powiatu poznańskiego*, „Szkoła – Zawód – Praca” 2018, nr 15.
- Gołąb S., *Postawy przedsiębiorcze młodzieży ze środowisk wiejskich na przykładzie studentów kierunków ekonomii i zarządzania Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2014, t. 16, z. 5.
- Green Paper, „Entrepreneurship in Europe”, COM (2003) 27 final, European Commission 2003.
- Griffin R. W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, PWN, Warszawa 1997.
- Gruszecki T., *Współczesne teorie przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 2002.
- Karpuszenko E., *Praca a readaptacja społeczna osadzonych*, „Pedagogika” 2017, t. 26, nr 1; <http://dx.doi.org/10.16926/p.2017.26.14>.
- Kraśnicka T., *Koncepcje Rozwoju przedsiębiorczości ekonomicznej i pozaekonomicznej*, Akademia Ekonomiczna im. A. Adamieckiego, Katowice 2002.
- Kukla D., *Wychowanie przez pracę i do pracy – o potrzebie projektowania rozwoju edukacyjno-zawodowego młodego człowieka*, [w:] *Wybrane aspekty doradztwa zawodowego na przestrzeni życia człowieka*, red. J.B. Ertelt, J. Górna, D. Kukla, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2016.
- Kukla D., *Wyszktałenie akademickie wobec realiów rynku pracy – możliwości i perspektywy młodych*, „Pedagogika” 2016, t. 25, nr 2; <http://dx.doi.org/10.16926/p.2016.25.58>.
- Majewski B., Suchar M., Wachowiak P., *Rozwijanie postaw przedsiębiorczych osób wchodzących na rynek pracy*, projekt realizowany w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, <http://www.perspektywy3d.pl> [dostęp: 12.02.2019].
- Piecuch T., *Przedsiębiorczość. Podstawy teoretyczne*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001.

- Pisarski M., *Jak rozwijać postawę przedsiębiorczą za pomocą edukacji matematycznej?*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2017.
- Sadowska M., *Edukacja w zakresie przedsiębiorczości w polskim systemie kształcenia oraz w państwach europejskich*, [w:] Kosała M., Urbaniec M., Żur A. (red.), *Współczesne dylematy badań nad przedsiębiorczością*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2016.
- Say J.B., *Traktat o ekonomii politycznej*, PWN, Warszawa 1960.
- Schumpeter J., *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa 1960.
- Strużycki M., *Zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem. Uwarunkowania europejskie*, Wyd. Difin, Warszawa 2002.
- Sypniewska B.A., *Cechy i postawy przedsiębiorcze szansą własnej działalności gospodarczej*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2016, nr 422.
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Dz.U. 1982, nr 35, poz. 228.
- Wach K., *Europeanisation of Entrepreneurship Education in Europe – Looking Back and Looking Forward*, „Horyzonty Wychowania” 2014, nr 13(26).
- Wachowiak P., Dąbrowski M., Majewski B. (red.), *Wstęp*, [w:] *Kształtowanie postaw przedsiębiorczych a edukacja ekonomiczna*, Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych, Warszawa 2007.
- Wiatrowski Z., *Praca jako czynnik resocjalizacyjny*, „Studia Psychologiczne” 1983, z. 4.
- Wyrwa D., Sołtysiak M., *Przedsiębiorczość akademicka – postawy przedsiębiorcze studentów*, „Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku” 2016, t. 24.

Entrepreneurial attitudes of socially maladjusted youth

Summary

The study shows the entrepreneurial attitudes that young people coming to the Youth Educational Centre have. These attitudes today seem to be an important attribute in designing the educational and career future. Presented research is part of the quantitative paradigm. The research procedure does not include the hypothesis, because so far no similar investigations have been conducted with regard to the indicated group of young people. The initial assumptions were therefore impossible to be put forward. The empirical part of the article was preceded by theoretical inquiries in the field of entrepreneurship. It is worth noting that the presented material is a part of a larger research project. The whole research procedure also took into account the orientations towards a professional career and communication skills of minors from educational centres.

Keywords: resocialisation, socially maladjusted youth, entrepreneurial attitudes, career counseling, professional career.